

УДК 373.5.016:821.161.2
DOI 10.31654/2663-4902-2018-PP-4-124-127

Сидоренко Ю. О.

аспірантка кафедри методики викладання української мови і літератури Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ШКІЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ МІФОЛОГІЧНИХ СТРУКТУР ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ У КОНТЕКСТІ ПОДІЄВОГО АНАЛІЗУ

Стаття присвячена вивченню міфологічних структур художнього твору в контексті подієвого аналізу на уроках української літератури у 9–11 класах загальноосвітньої школи. Описується загальна модель опрацювання сюжетного епізоду з міфологічною образністю.

Подієвий шлях аналізу твору реалізується в поглибленому осмисленні ключових сюжетних епізодів, значна частина яких містить чітко представлені міфологічні структури. Їх вплив на розбудову сюжетної лінії твору актуалізує потребу в розробці спеціальної схеми аналізу відповідних фрагментів тексту. У статті аналізуються особливості вивчення міфологічної складової за розвитком сюжету та за частинами зовнішньої композиції. Визначається мета та завдання роботи із сюжетним епізодом, наводяться конкретні приклади із літературних творів шкільної програми.

Автор пропонує подієвий аналіз проводити для текстів, у яких міфологічні структури виступають: як окремі оповідні частини твору; як центральна образність важливих епізодів, подій, фрагментів тексту; як ключові міфологеми. У статті подається розроблена автором загальна схема аналізу сюжетного епізоду з міфологічною образністю. Теоретичний матеріал ілюструється поетапним опрацюванням міфу про античного титана Прометея в поемі Т. Шевченка "Кавказ", що введений в експозицію твору.

Ключові слова: міфологічні структури, подієвий аналіз, сюжетний епізод, композиція, навички літературного аналізу.

Подієвий аналіз давно відомий у шкільній практиці осмислення літературного твору. Серед сучасних науковців побутує думка про методичну доцільність подієвого аналізу "як джерела системності в процесі опрацювання художнього тексту" [1, с. 57] та необхідності розробки "змінюваного алгоритму в кожному класі" [3, с. 220] і, зокрема, для кожної групи творів. Значна частина програмових текстів для 9–11 класів (рівень стандарту) [5] містить експліцитно виражені міфологічні структури. Такі елементи вимагають особливої уваги, оскільки по-різному впливають на розбудову сюжетної лінії твору. Тому їх не можна ігнорувати в процесі подієвого аналізу. Проте схема діяльності вчителя та учнів з епізодами міфологічного змісту ще не напрацьована.

Мета статті – проаналізувати специфіку вивчення міфологічних структур літературного твору за частинами зовнішньої композиції та розробити загальну модель опрацювання сюжетного епізоду з міфологічною образністю.

Подієвий аналіз найчастіше реалізується у двох варіантах дослідження сюжету: за частинами зовнішньої композиції та за розвитком конфлікту. По суті, складники цих напрямків взаємозалежні та мають єдину мету – розкривають динамічність сюжету твору.

Найбільш доцільним, на наш погляд, є дослідження міфологічної образності за розвитком сюжету та за частинами зовнішньої композиції. Його сутність полягає в послідовному опрацюванні ключових сюжетних епізодів з експліцитно вираженими міфологічними структурами, що зустрічаються в різних сюжетних елементах (експозиції, зав'язці, розвитку дії, кульмінації, розв'язці).

Мета аналізу – навчитися визначати специфіку функціонування та художню роль міфологічних структур на різних сюжетно-композиційних рівнях твору.

Завдання подієвого аналізу – виділення таких епізодів, установлення між ними зв'язків, визначення їх семантичного наповнення та художньої ролі. Зазначена послідовність впливає з логіки вивчення сюжету в рамках художнього цілого, адже "чим повніше читач осягає зміст сюжетів конкретних творів, тим більше він наближається до розуміння ідейно-естетичної функції сюжету як художньої категорії" [2, с. 27].

Пропонуємо подієвий аналіз проводити для текстів, у яких міфологічні структури виступають як:

- окремі оповідні частини твору (наприклад, міф про Прометея в поемі Т. Шевченка "Кавказ", легенда про Арідника в повісті М. Коцюбинського "Тіні забутих предків", легенди про Каїна й Авеля та про Іуду в романі Івана Багряного "Сад Гетсиманський", легенда про Каїна й Авеля у повісті О. Забужко "Казка про калинову сопілку");

- як центральна образність важливих епізодів, подій, фрагментів тексту (наприклад, затемнення сонця в "Слові о полку Ігоревім", переродження Мавки у вербу, діалог Лукаша з Долею в драмі-феєрії Лесі Українки "Лісова пісня", танець Івана із чугайстром, мольфар Юра розганяє хмари в повісті М. Коцюбинського "Тіні забутих предків");

- як наскрізні міфологеми (наприклад, хреста у новелі В. Стефаника "Камінний хрест", землі та лісу в повісті О. Кобилянської "Земля", Марії у новелі Миколи Хвильового "Я (Романтика)").

Загальна схема опрацювання сюжетного епізоду з міфологічною образністю наступна:

1. Знаходимо у творі епізоди з міфологічними персонажами, вставними оповідями, міфами, легендами та визначаємо їх походження.
2. Ознайомлюємо учнів із їх міфологічною першоосновою (там, де це можливо).
3. Здійснюємо аналіз літературного епізоду, даючи оцінку міфологічним подіям та персонажам, зображеним у ньому.
4. Проводимо зіставлення між епізодом літературного твору та його міфологічним аналогом, розглядаємо особливості міфологічної трансформації.
5. Установлюємо його зв'язок із зображуваною у творі картиною дійсності, визначаємо художню мету, із якою автор створив такий епізод, трансформувавши при цьому міфологічну першооснову.

Наприклад, у поемі Т. Шевченка "Кавказ" міф про античного титана Прометея введений в експозицію. Реалізація визначеної нами схеми аналізу проходить декількома етапами. Перший – обговорення античного міфу про титана. Метод опрацювання – евристична бесіда:

- Згадайте античний міф про Прометея.
- Яка суперечність змальована в ньому? У яких образах вона втілена?
- Яке символічне значення має образ Прометея?
- Як протистояння розв'язується у міфічній оповіді?

Другий етап – вивчення авторського використання античного міфу. Ключові питання:

- На якій характеристиці Прометея загострює увагу Т. Шевченко?
- Виділіть ключові мовні вирази, що вказують на стійкість Прометея;
- Які ідеї виражають виділені вирази в епізоді твору?

Наступний етап – встановлення зв'язку між виділеним фрагментом тексту й поемою в цілому, що проводимо після визначення теми та проблеми поеми:

- У чому полягає головна проблема твору?
- Чи пов'язаний конфлікт поеми з міфом про Прометея?
- Яку роль вступна частина виконує у вираженні головної суперечності поеми?

Останній етап – визначення художньої ролі міфу про Прометея в структурі поеми "Кавказ". Підсумовуємо, що в образі Прометея показано незламність і безсмертя людського духу, його здатність протистояти ворожим силам. Автор використовує закладену в цій міфологічній структурі ідею нездоланності духу з метою конфліктування, розгортання тираноборчого мотиву поеми, підсилення

віри в неминучу перемогу поневолених народів: "Не вмирає душа наша, не вмирає воля", "не скує душі живої", "не вип'є живущої крові" [4, с. 272].

Кожен сюжетний епізод із міфологічною образністю належить до певної композиційної частини твору. Тому його аналіз повинен спиратися на специфіку функціонування композиційних елементів. У творах шкільної програми для 9–11 класів наявні різні варіанти представлення міфологічних одиниць у сюжетно-композиційних частинах:

- пролог (міф про Прометея в поемі Т. Шевченка "Кавказ");
- експозиція (печальний образ Марії в новелі Миколи Хвильового "Я (Романтика)");
- зав'язка (затемнення сонця в "Слові о полку Ігоревім", знайомство Мавки з Лукашем у драмі-феєрії Лесі Українки "Лісова пісня", оповідь про Іуду в романі Івана Багряного "Сад Гетсиманський");
- розвиток дії (Марія перед іконою Богородиці, промова священника на похоронах первістка героїні в романі Уласа Самчука "Марія", зустріч ліричного героя з матір'ю вдома чи згадки про неї в робочий час у новелі Миколи Хвильового "Я (Романтика)");
- кульмінація (Іван біжить за нявкою в повісті М. Коцюбинського "Тіні забутих предків", розстріл матері в новелі Миколи Хвильового "Я (Романтика)");
- розв'язка (втеча Ігора з полону за сприяння сил природи у "Слові о полку Ігоревім", гра Лукаша на вербовій сопілці у драмі-феєрії Лесі Українки "Лісова пісня").

Тому загальну схему аналізу епізоду з міфологічною складовою комбінуємо з оцінкою її композиційної ролі.

Висновки. Цілісне осмислення художнього твору включає в себе аналіз сюжетної канви. Експліцитно представлені в тексті міфологічні структури, що порізному впливають на розбудову його сюжетної лінії, актуалізують потребу в опрацюванні епізодів із міфологічною образністю. Організація такої роботи ефективна в контексті подієвого аналізу. Його застосування в педагогічній практиці сприяє виробленню в старшокласників важливих умінь та навичок:

- визначати ряди епізодів із міфологічними структурами експліцитного типу, усвідомлювати та відтворювати змістове наповнення зображеного;
- здійснювати аналіз та виявляти художню роль вставних легенд, оповідей, фрагментів міфічних текстів;
- оцінювати значення виділених одиниць із погляду підсилення конфлікту чи драматизму твору;
- розуміти загальну образну концепцію твору з урахуванням виділених одиниць.

Література

1. Бондаренко Ю. І. Загальна модель шкільного навчання української літератури: монографія. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 398 с.
2. Левитан Л. С., Левитан Л. М. Сюжет в художественной системе литературного произведения. Рига: Зинатне, 1990. 512 с.
3. Ситченко А. Л. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу: монографія. Київ: Ленвіт, 2004. 304 с.
4. Шевченко Т. Г. Кобзар. Київ: Варта, 1993. 640 с.
5. Навчальні програми для 9, 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>

References

1. Bondarenko Yu. I. Zahalna model shkilnoho navchannia ukrainскоi literatury: monohrafiia. Nizhyn: NDU im. M. Hoholia, 2017. 398 s.
2. Levitan L. S., Levitan L. M. Siuzhet v khudozhestvennoi sisteme literaturnoho proizvedenyia. Ryha: Zinatne, 1990. 512 s.
3. Sytchenko A. L. Navchalno-tekhnolohichna kontseptsiiia literaturnoho analizu: monohrafiia. Kyiv: Lenvit, 2004. 304 s.
4. Shevchenko T. H. Kobzar. Kyiv: Varta, 1993. 640 s.
5. Navchalni prohramy dlia 9, 10–11 klasiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>

Сидоренко Ю. А.

аспирантка кафедри методики преподавания украинского языка и литературы
Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя

**Школьное изучения мифологических структур литературных произведений
в контекст событийного анализа**

Статья посвящена изучению мифологических структур художественного произведения в контексте последовательного анализа на уроках украинской литературы в 9–11 классах общеобразовательной школы. Разрабатывается общая модель анализа сюжетного эпизода с мифологической образностью. В статье анализируются особенности исследования мифологической составляющей за развитием сюжета. Определяется цель и задачи работы с сюжетным эпизодом, приводятся примеры из литературных произведений школьной программы. Автор выделяет различные варианты функционирования мифологических единиц в сюжетных элементах текста и актуализирует необходимость оценки их композиционной роли.

Ключевые слова: мифологические структуры, анализ за развитием сюжета, сюжетный эпизод, композиция, навыки литературного анализа.

Sydorenko Yu. O.

Postgraduate student, Department of Teaching Methodology of Ukrainian Language and Literature, Nizhyn Mykola Gogol State University

**Studying Mythological Structures in Literary Texts at School applying
the Framework of Narrative Analysis**

The article is devoted to the Researching of mythological structures of artistic works in the context of the event analysis at the classes of Ukrainian literature in the 9th-11th forms of a comprehensive school. In the article, a general model of studying a story episode with a mythological imagery is described.

The experimental way of analyzing a work is realized in the deep comprehension of key story episodes, a significant part of which contains well-represented mythological structures. Their influence on the development of the plot line of the work actualizes the need for the development of a special scheme for the analysis of relevant fragments of the text. The article analyzes the peculiarities of the study of the mythological component in the development of the plot, or the parts of the external composition. The purpose and tasks of work with the plot episode are determined, concrete examples are given from the literary works of the school program.

The author suggests a case analysis for texts in which mythological structures act as follows: as separate narrative parts of the work; as the central imagery of important episodes, events, fragments of the text; as the key myths. The article presents the author's general scheme of analysis of the plot episode with mythological imagery. The theoretical material is illustrated by the step-by-step elaboration of the myth of the antique titan Prometheus in the poem by T. Shevchenko "The Caucasus", which was introduced into the exposition of the work.

Key words: mythological structures, sequential analysis, plot episode, composition, literary analysis skills.